

ЯРМОЛОВИЧ Д.Ю.

Інженер відділу ринку транспортних послуг

Інститут проблем ринку та економіко- екологічних досліджень НАНУ

Французький бульвар, 29, м. Одеса, Україна, 65044

E-mail: diarmolovych@gmail.com

HTTPS://ORCID.ORG/0000-0002-9318-6072

МОРСЬКЕ АГЕНТУВАННЯ: ІНСТРУМЕНТАРІЙ ЕКОНОМІЧНОЇ НАУКИ ТА ПРАКТИКИ

Актуальність. Актуальність проблеми визначення меж агентської діяльності виявлення особливості її діяльності та створення сприятливої клімату ринку агентської діяльності в Україні, що дозволить країні зайняти відповідне місце на світовому транспортному ринку розподілу праці.

Мета та завдання. Метою статті є розробка теоретичних, методичних положень та практично-прикладних пропозицій щодо ринку морського агентування, яке дозволить затвердити статус країни як морської держави та підвищити рентабельність цієї підприємницької діяльності в Україні.

Результати. З'ясована сутність категорії морський агент, як представник і помічник судновласника, який виступає від імені і за рахунок останнього відповідно до повноважень, заснованими на законі або договорі, у всіх справах судновласника комерційного й адміністративного характеру, які пов'язані з морським перевезенням вантажів або пасажирів. А також сутність понятій комерційне посередництво та агентська діяльність з урахуванням існуючих законодавчих актів. Та встановлені ознаки за якими це є підприємницька діяльність; предметом агентської діяльності є надання послуг; послуги з агентування надаються виключно суб'єктам господарювання та виключно у господарській діяльності, а те що послуги надаються шляхом посередництва, що здійснюється від імені, в інтересах, під контролем і за рахунок суб'єкта, якого представляють. Наведені приклади контактної роботи морського агента. У статті надається класифікація морських агентів за різними ознаками. Відокремлені типи агентських компанії, що надають відповідний рівень повноти і якості агентських послуг які підпадають під їх обов'язки.

Висновки. Таким чином, існування підприємницька діяльність з агентування морських суден є особливим, самостійним видом агентської діяльності заснованої на здійсненні представницьких функцій з виконання обов'язків судновласника відповідно до звичаїв порту заходу судна, його обслуговування там та захисту інтересів судновласника щодо будь-яких обставин, які виникають з цього приводу і ні в якому разі не може бути віднесена до посередницької діяльності.

Ключові слова: морський агент, комерційне посередництво, агентська діяльність, ринок агентської діяльності.

IARMOLOVYCH D. Yu.

Engineer of the Transport Services Market

Institute of Market Problems and Economic&Ecological Research of the

National Academy of Sciences of Ukraine

Frantsuzskiy Boulevard, 29, Odessa, Ukraine

E-mail: diarmolovych@gmail.com

HTTPS://ORCID.ORG/0000-0002-9318-6072

AGENCY SERVICES FOR MARINE VESSELS: INSTRUMENTS OF ECONOMIC SCIENCE AND PRACTICE

Topicality. Actuality of the problem of determining the boundaries of agency activity. Identification of the features of its activities. Creation of a favorable climate for the agency market in Ukraine, which will allow the country to occupy the appropriate place in the world transport market of labor distribution.

Aim and tasks. The purpose of the article is to develop theoretical, methodological and practical proposals for the market of maritime agency, which will allow to approve the status of the country as a naval state and increase the profitability of this entrepreneurial activity in Ukraine.

Research results. The essence of the category of maritime agent as a representative and assistant of the shipowner acting on behalf and at the expense of the latter in accordance with the powers based on the law or

agreement, in all cases of the shipowner of a commercial and administrative nature, which is related to the sea transportation of goods or of passengers And also the essence of clandestine commercial mediation and agency activities, taking into account existing legislative acts. Yes, there are signs of what this business is doing; the subject of agency activity is the provision of services; agency services are provided exclusively to business entities and exclusively in economic activities, and that services are provided through mediation carried out on behalf of, in the interest, under the control and at the expense of the entity represented. The examples of contact work of the marine agent are given. The article gives a classification of marine agents on various grounds. Separate types of agency companies that provide the appropriate level of completeness and quality of agency services that fall under their responsibilities.

Conclusions. Thus, the existence of an entrepreneurial activity in the agency of seagoing vessels is a special, independent form of agency activity based on the exercise of representative functions for the performance of the duties of the shipowner in accordance with the customs of the port of departure of the ship, its maintenance there and protection of the interests of the shipowner in respect of any circumstances that arise in this regard, and in no case can be attributed to mediation.

Key words: marine agent, commercial mediation, agency service for marine vessels, marine market of agency activity.

Постановка проблеми та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями.

Морське агентування це одна із специфічних функцій, яку виконують морські посередники. Посередницька діяльність широко використовується у торгівлі, страхуванні та на транспорті. Окреме місце посідає ця діяльність серед морського бізнесу.

Під час роботи в морській сфері посередники допомагають під час фрахтування тоннажу, купівлі та продажу суден (фрахтовий брокер), агентуванням морських суден (морський агент), пошуком завантаження суден ліній (лінійний агент), морським страхуванням (страховий агент).

Діяльність агента в Україні підпадає під поняття договору комісії та договору доручення згідно до континентального права.

За останні п'ятнадцять років в Україні було створено багато морських агенцій, більш ніж 300 агентських компаній різних форм власності. Загалом ємність ринку українського морського агентування оцінюють на рівні 6 млн. дол., які дає обслуговування понад 19500 суден на рік. Ліцензування агентської діяльності було скасовано у 2000р. згідно із Законом України «Про ліцензування». Агенції повинні належним чином зареєстровані в державних владних структурах міста. Певна кількість компаній (менш ніж 30) об'єднані Асоціацією Морських Агентів України (АМАУ), яка презентує морський агентський бізнес на міжнародному рівні.

Аналіз останніх публікацій по проблемі. У п. 1 статті 295 Господарського кодексу України (ГКУ) зазначається, що «комерційне посередництво (агентська діяльність) є підприємницькою діяльністю, що полягає в наданні комерційним агентом послуг суб'єктам господарювання при здійсненні ними господарської діяльності шляхом посередництва від імені, в інтересах, під контролем і за рахунок суб'єкта, якого він представляє» [1].

На погляд Вінник О.М., комерційне посередництво (агентська діяльність) – це різновид господарських правовідносин, що складаються на договірних засадах між агентом (суб'єктом агентської діяльності у сфері господарювання), принципалом і третіми особами щодо представницьких дій агента, котрі здійснюються від імені, під контролем і за рахунок принципала, з метою задоволення законних приватних інтересів учасників зазначених відносин (агента, принципала, третіх осіб) та з урахуванням публічних інтересів (дотриманням публічного господарського порядку) [2, с. 425].

Коротка Р.О. визначає комерційне посередництво (агентські відносини) як особливий вид підприємницької (комерційної господарської) діяльності - універсальні відносини, які можуть складатися в різних сферах суспільного буття [3, с. 83].

Дядюк А.Л. вказує, що комерційне посередництво – різновид підприємницької діяльності, який вживається для позначення агентських відносин та агентської діяльності, Це особливий правовий інститут, який поступово інтегрується в «юридичне посередництво» [4, с. 11].

Гришін С.М. вважає, що інститут комерційного посередництва з часом трансформується в торговельне посередництво [5, с. 15].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Вперше морське агентування, як окремий сервіс, виникло ще у XIV сторіччі в Іспанії. У XVIII сторіччі було розвинуто економічне підґрунтя для створення морських агентських компаній в морських портах, що пояснюється

зростанням морської торгівлі. Агенції допомагають судновласникам та капітанам суден, виконуючи посередницькі та представницькі функції. До середини ХІХ сторіччя сформувалась мережа морських представництв в усіх значущих портах світу.

Судова адміністрація, так само як і судновласник, не має змоги виконувати усі необхідні дії в кожному порту, проводити закупівлі, налагодження обладнання, наймати стивідорів і т. ін. Іноді є пряма заборона на виконання таких дій. Необхідні офіційні дозволи, перепустки, знання місцевих звичаїв, які іноді відрізняються навіть в межах єдиної країни. Через це судновласники сучасних суден, бажаючи зменшити витрати на утримання суден, послуги в портах, скоротити час знаходження в порту, користуються послугами морських агентів. Попит на послуги морських агентів зріс у зв'язку з появою лінійних суден, під час обслуговування яких з'явилися додаткові функції – використання та відстежування контейнерів, трейлерів і т. ін. Для виокремлення морського агента використовуються такі назви – портовий агент, агент судновласника, судовий агент, довірена особа судна.

Формулювання цілей дослідження. В даному дослідженні пропонується розробити комплексний погляд на поняття «морський агент». Комплексний підхід повинен розглядати діяльність морського агента навіємо від ринку на якому він здійснює свою діяльність та з урахування особливостей агентської діяльності. Планується розглянути основні складові поняття «морський агент», «Комерційний агент» відносно сфери «Комерційне посередництво» або «агентська діяльність». А також надати класифікацію морських агентів за різними ознаками, що дозволить Україні розвивати ринок агентських послуг.

Виклад основних результатів та їх обґрунтування. Назва «морський агент» є найбільш відповідним, бо, крім захисту інтересів судновласника, може захищати інтереси фрахтівника, вантажовласника, страховика [5].

Агент є юридичною (за звичаєм) особою, яка діє як представник та помічник іншої юридичної особи, що зветься принципалом. За дорученням принципала, від його імені, за його кошт та на його користь агент складає договори з третіми особами в межах повноважень, які делеговані йому принципалом.

Комерційний агент це суб'єкт господарювання, який, відповідно до визначених у агентському договорі повноважень, здійснює комерційне посередництво в інтересах та від імені другої сторони за договором (принципала), вступаючи при цьому у відносини з третіми особами [6].

Вище зазначеним видом агента може бути суб'єкт господарювання (громадянин або юридична особа), який за повноваженням, заснованим на агентському договорі, здійснює комерційне посередництво. Не є комерційними агентами такі підприємці, що діють, хоча і в чужих інтересах, але тільки від власного імені. Комерційний агент не має повноважень укладати угоди від імені того, кого він представляє, стосовно себе особисто [1].

Незалежність агента виявляється в тому, що він не перебуває в трудових відносинах із принципалом і здійснює свою діяльність самостійно на основі агентської угоди. Він є юридичною особою, зареєстрованою у торговельному реєстрі. Агент лише сприяє угоді, але сам не є стороною, тобто контракт про купівлю не укладає [6].

На нашу думку, агент – юридична (як правило) особа, яка виступає як представник і помічника іншої юридичної особи, іменованої принципалом. За дорученням принципала, від його імені, за його рахунок і на його користь агент укладає комерційні угоди з третіми особами в рамках тих повноважень, якими володіє сам принципал.

Поняття «морський агент» є найбільш повним, так як, крім інтересів судновласника, він може представляти інтереси фрахтувальників, власників вантажу, страховиків [7].

Морський агент – це представник і помічник судновласника, який виступає від імені і за рахунок останнього відповідно до повноважень, заснованими на законі або договорі у всіх справах судновласника комерційного й адміністративного характеру, які пов'язані з морським перевезенням вантажів або пасажирів [8].

Відповідно до Правил надання послуг у морських портах України, морський агент – це суб'єкт господарювання, який відповідно до договору морського агентування діє від імені та за дорученням судновласника, як постійний представник судновласника, та за винагороду надає послуги в галузі торговельного мореплавства [9].

За французьким правом, агент є уповноваженим представником судновласника і під особисту

відповідальність виконує весь комплекс послуг і операцій, які не здійснюються самим капітаном судна.

У Польщі, згідно з Морським кодексом 1961 року, агентом вважається постійний представник судовласника, який діє від його імені і за його рахунок.

Найкраще визначення морського агента надала Асоціація морських організацій Антверпена: «Морський агент – це особа, якій від імені та за дорученням судовласників, фрахтувальників, капітанів суден, доручено спостерігати за діяльністю судна і вести справи останнього, забезпечуючи в найширшому розумінні всі дії, необхідні для здійснення транспортних операцій, включаючи митне оформлення та взаємодію з іншими організаціями, зокрема, з одержувачами і відправниками вантажів, виконання будь-яких справ, що мають безпосереднє відношення до доручення, а також надання посередницьких послуг в якості представника перевізника при укладанні фрахтових угод» [10].

У Хорватії морський агент визначений як фізична або юридична особа, яка є посередником в морській діяльності.

Таким чином, морський агент – це представник і помічник судовласника, який виступає від імені і за рахунок останнього відповідно до повноважень, заснованими на законі або договорі, у всіх справах судовласника комерційного й адміністративного характеру, які пов'язані з морським перевезенням вантажів або пасажирів.

Комерційне посередництво (агентська діяльність) – це вид підприємницької діяльності, здійснення якої відбувається як правило між двома суб'єктами господарювання за участю третьої сторони, яка виконує сполучну функцію. Деякі агентську діяльність відмежовують від комерційного посередництва, вказуючи, що агентська діяльність – це підприємницька (господарська) діяльність між суб'єктами ринку стосовно продукту економічної діяльності (товару, послуги) з метою отримання прибутку [11].

Комерційне посередництво – це один з видів підприємницької діяльності, пов'язаний з наданням послуг. За чинним законодавством України, комерційне посередництво може здійснюватися у біржовій, страховій, торгової, туристичної діяльності; посередництво, пов'язане з випуском цінних паперів; морське агентування та ін. [12].

Агентська діяльність – це діяльність суб'єктів підприємницької діяльності, уповноважених діяти від імені та на підставі доручення одного або більше страховиків, щодо рекламування, консультування, пропонування страхувальникам страхових послуг та проведення роботи, пов'язаної з укладенням та виконанням договорів страхування (підготовка і укладення договорів страхування, виконання робіт з обслуговування договорів) [13].

У постанові Правління Національного банку України «Про затвердження Інструкції про порядок організації та здійснення валютно-обмінних операцій на території України та змін до деяких нормативно-правових актів Національного банку України» від 12.12.2002 р. № 502 [14] агентська діяльність визначається як «валютно-обмінна операція», яку здійснює «юридична особа – резидент, що уклала агентську угоду з банком (фінансовою установою) згідно із законодавством України про здійснення від імені банку (фінансової установи) та за рахунок коштів банку (фінансової установи) через пункти обміну іноземної валюти» [14].

Визначення сутності поняття «агентська діяльність» подані у таблиці 1.

Поняття агентської діяльності та агентських послуг містилося і в деяких підзаконних нормативно-правових актах, що вже втратили чинність: у постанові Правління НБУ від 03.11.2000 р. № 435 «Про затвердження Положення про порядок надання індивідуальних ліцензій на використання іноземної валюти на території України як засобу платежу членами IATA та агентами авіапідприємств-членів IATA» [15].

За змістом викладеного визначення можна встановити основні ознаки такої діяльності:

- а) це – підприємницька діяльність;
- б) предметом вказаної діяльності є надання послуг;
- в) послуги надаються виключно суб'єктам господарювання та виключно в господарській діяльності;
- г) послуги надаються шляхом посередництва;
- д) посередництво здійснюється від імені, в інтересах, під контролем і за рахунок суб'єкта, якого представляють.

При здійсненні комерційного посередництва (агентської діяльності), як при будь-якій підприємницькій діяльності, повинні дотримуватися принципи, що вказані у ст.44 ГК України.

Таблиця 1.

Визначення сутності поняття «агентська діяльність»

№ з/п	Автор	Визначення
1	2	3
1	Господарський кодекс України	Підприємницька діяльність, що полягає в наданні комерційним агентом послуг суб'єктам господарювання при здійсненні ними господарської діяльності шляхом посередництва від імені, в інтересах, під контролем і за рахунок суб'єкта, якого він представляє
2	Потудінська О.В.	Вид підприємницької діяльності, здійснення якої відбувається як правило між двома суб'єктами господарювання за участю третьої сторони, яка виконує сполучну функцію
3	Вінник О.М.	Різновид господарських правовідносин, що складаються на договірних засадах між агентом (суб'єктом агентської діяльності у сфері господарювання), принципалом і третіми особами щодо представницьких дій агента, котрі здійснюються від імені, під контролем і за рахунок принципала з метою задоволення законних приватних інтересів учасників зазначених відносин (агента, принципала, третіх осіб) та з врахуванням публічних інтересів (дотриманням публічного господарського порядку)
4	Коротка Р.О.	Особливий вид підприємницької (комерційної господарської) діяльності - універсальні відносини, які можуть складатися в різних сферах суспільного буття
5	Дядюк А.Л.	Різновид підприємницької діяльності, який вживається для позначення агентських відносин та агентської діяльності
6	Гришін С.М.	Інститут комерційного посередництва з часом трансформується в торговельне посередництво
7	Потудінська О.В.	Один з видів підприємницької діяльності, пов'язаний з наданням послуг
8	Постанова Кабінету Міністрів України «Про порядок провадження діяльності страховими посередниками»	Діяльність суб'єктів підприємницької діяльності, уповноважених діяти від імені та на підставі доручення одного або більше страховиків, щодо рекламування, консультування, пропонування страхувальникам страхових послуг та проведення роботи, пов'язаної з укладенням та виконанням договорів страхування (підготовка і укладення договорів страхування, виконання робіт з обслуговування договорів)
9	Постанова Правління Національного банку України «Про затвердження Інструкції про порядок організації та здійснення валютно-обмінних операцій на території України та змін до деяких нормативно-правових актів Національного банку України»	Валютно-обмінна операція, яку здійснює юридична особа – резидент, що уклала агентську угоду з банком (фінансовою установою) згідно із законодавством України про здійснення від імені банку (фінансової установи) та за рахунок коштів банку (фінансової установи) через пункти обміну іноземної валюти

Іноді у комерційному посередництві (агентської діяльності) додатково виділяють свої відмінні принципи: економіко-організаційні (наприклад, зв'язок комерції з маркетингом), психологічні (наприклад, націленість на отримання прибутку) та юридичні (наприклад, створення організаційно-правових передумов для реалізації економічних принципів агентської діяльності; врахування, у процесі регламентації агентських відносин, досвіду зарубіжних країн та ін.).

Комерційне посередництво (агентська діяльність) як підприємницька діяльність відіграє важливу роль у підвищенні ефективності ринкової економіки держави. З одного боку, звернення до агента-посередника полегшить вирішення деяких питань, економлять час і гроші особи, що звернулася за допомогою до посередника. Але, на практиці може також бути формальне виконання посередницьких послуг, одержання посередником незаробленої винагороди і т.п. На жаль, водночас комерційне посередництво (агентська діяльність) криє в собі можливості для виникнення деяких негативних явищ: тіньових схем посередницького підприємництва, цінових відкатів, уникання оподаткування, фіктивного банкрутства та ін. [11].

Вельми специфічним видом агентських відносин є відносини морського агентування - це відносини комерційного представництва, тобто, незалежно від того, якого б роду не був агент, він повинен представляти інтереси принципала і діяти в цілях реалізації інтересів принципала. При цьому специфіка морського агентування визначається, головним чином, тим, що принципалом морського агента, як правило, є судновласник [16].

Зародження морського агентування відноситься до глибокої давнини і пов'язане з поділом праці в міждержавній торгівлі. В період становлення і розвитку судноплавства судновласник найчастіше був одночасно і капітаном судна. Вантаж до порту призначення зазвичай супроводжував його власник. Традиційні функції морського агента, такі як виконання формальностей при приході або відході судна, здійснювалися капітанами суден. З розвитком мореплавства і торгівлі все більше стала спостерігатися потреба у виділенні і розширенні функцій представника власника і посередника. Ці функції почали виконувати спеціально уповноважені особи, які, перебуваючи на березі і добре знаючи місцеві умови, могли допомогти капітанові в його роботі з обслуговування судна [17].

Поява агентування, а згодом і морського агентування зумовлена:

- 1) розвитком розподілу праці;
- 2) появою представництва і розвитком законодавства;
- 3) ускладненням послуг, які надаються, різноманітних за своїм характером та які включають юридичні і фактичні дії;
- 4) необхідністю найму спеціального суб'єкта, який діє на користь судновласника в морському порту;
- 5) появою низки економічних передумов, пов'язаних із розвитком міжнародної торгівлі та морського торговельного судноплавства;
- 6) потребою в безпеці морського судноплавства;
- 7) необхідністю вступу сторін у юридично оформлені правовідносини. Необхідність розробки інституту морського агентування в Україні пов'язана з її статусом морської держави і високою рентабельністю цієї підприємницької діяльності [17].

Діяльності морського агентування суден як окремому виду агентської діяльності притаманні всі характерні «родові» риси цієї діяльності. Зокрема, діяльність морського агентування, так само як і агентська діяльність, відноситься до категорії діяльності з надання послуг і носить консенсуальний характер (виникає з моменту досягнення сторонами відповідної угоди).

Діяльність морського агентування суден відноситься до числа відплатних видів діяльності. Так само як у випадку із загальною агентською діяльністю, щодо якої «оплатне» є констатуючою ознакою яка включена в імперативній формі в легальне його визначення, визначення діяльності морського агентування суден (КТМ) включає в себе вказівку на те, що агент зобов'язується здійснювати відповідні дії за винагороду судновласника, а на додаток до цього в переліку обов'язків судновласника має місце відповідний обов'язок сплачувати морському агенту винагороду в розмірі та в порядку, які встановлені договором морського агентування, вираженим в імперативній формі.

Консенсуальність та відплатність діяльності морського агентування зумовлюють двосторонній характер зобов'язань, що впливає з цього виду господарської діяльності: і морський агент, і судновласник наділяються як правами, так і обов'язками.

За своїм змістом морське агентування є однією з найважливіших послуг, що надаються у сфері торговельного мореплавства, але попри це й досі в міжнародній практиці всеосяжного правового регулювання агентської діяльності не існує, так як немає цілеспрямованих законодавчих актів, присвячених цьому інституту суспільних відносин. Норми, які містяться в окремих міжнародних правових документах мають, переважно, уривчастий, розрізнений характер і регулюють лише окремі аспекти агентської діяльності.

Драпайло Ю.З. вважає, що морське агентування є однією з найважливіших послуг, що надаються в процесі торгового мореплавства. Агентські послуги у морських портах займають особливе місце, адже здебільшого судновласники та фрахтувальники користуються послугами агентів щодо представництва їх інтересів у відносинах з іншими учасниками господарських правовідносин у морських портах [18, с. 152].

На думку Клепікової О., морське агентування – це обслуговування морських суден у портах морськими агентами [19].

Визначення сутності поняття «морське агентування» подані у таблиці. 2.

Морське агентування можна визначити як діяльність морського агента щодо здійснення звичайних послуг судну, пов'язаних із торговим мореплаванням у визначеному порту або районі, або це договір, у силу якого одна сторона (морський агент) зобов'язується за винагороду здійснити всі необхідні дії, зазначені у ньому, в інтересах судновласника, що представляють у визначеному порту або районі, а інша сторона (судновласник) бере на себе зобов'язання виплатити обумовлену винагороду і відшкодувати усі витрати, пов'язані з виконанням послуг агента.

Суднові агенти виступають при обслуговуванні морського судна як представники судновласника перед різного роду організаціями й особами, які мають відношення до агентованого судна. У результаті складаються внутрішні і зовнішні відносини суднового агента. Внутрішні відносини – це взаємовідносини агента із судновласником, зовнішні – відносини суднового агента з третіми особами, більшість із яких є адміністративно-правовими відносинами, бо складаються у сфері виконавчої влади, а стороною цих відносин є суб'єкти адміністративної влади.

Таблиця 2

Визначення сутності поняття «морське агентування»

№ з/п	Автор	Визначення
1	Ярмолевич Д.Ю.	Одна з найважливіших послуг, що надаються у сфері торговельного мореплавства, але попри це й досі в міжнародній практиці всеосяжного правового регулювання агентської діяльності не існує, так як немає цілеспрямованих законодавчих актів, присвячених цьому інституту суспільних відносин.
2	Драпайло Ю.З.	Одна з найважливіших послуг, що надаються в процесі торгового мореплавства
3	Клепікова О.	Обслуговування морських суден у портах морськими агентами
4	Полтавський О.В.	Діяльність морського агента щодо здійснення звичайних послуг судну, пов'язаних із торговим мореплаванням у визначеному порту або районі або це договір, у силу якого одна сторона (морський агент) зобов'язується за винагороду здійснити всі необхідні дії, зазначені у ньому, в інтересах судновласника, що представляють в визначеному порту або районі, а інша сторона (судновласник) бере на себе зобов'язання виплатити обумовлену винагороду і відшкодувати усі витрати, пов'язані з виконанням послуг агента.
5	Клепікова О.	Обслуговування суден в морських і річкових портах України, що здійснюється судновим агентом

Процес агентування судна характеризується участю в ньому трьох сторін – агента, його принципала і третіх осіб. Принципал (від лат. *principalis* – головний) – це основна стосовно агента юридична особа, з доручення, від імені якої і в інтересах якої агент робить певні дії в межах отриманих повноважень. Третьою стороною при здійсненні агентування є так звані треті особи, яких можна умовно розбити на 3 групи:

– офіційна влада: адміністрація портів, прикордонні, митні, карантинні органи, поліція, судові органи, консульства, нотаріуси та інші;
– особи, які перебувають у тривалих або короткочасних договірних відносинах з принципалом;
– інші треті особи, наприклад, сюрвейери, адвокати, представники класифікаційних суспільств, клуби взаємного страхування та інші [20].

Якщо агент діє від імені принципала і відповідно до отриманих від нього повноважень, наприклад, укладає від імені принципала угоду, то в цьому випадку він ніякої відповідальності перед третіми особами і принципалом не несе і зобов'язаннями не пов'язаний, а ось у останніх виникають певні права та обов'язки. Якщо ж агент уклав угоду без повноважень принципала і останній при цьому не підтверджує повноваження агента при угоді, то агент в цьому випадку сам стає принципалом, тобто стороною в договорі, і на нього лягає весь час зобов'язань перед третьою особою, включаючи і оплату витрат.

З точки зору тристоронніх відносин між принципалом, агентом і третіми особами, в разі відмови принципала в схваленні дій агента він повинен повідомити про це не тільки агенту, але й третім особам. Разом з тим агент, що виходить за рамки своїх повноважень і не отримав на це ніякої реакції принципала, абсолютно не повинен розцінювати його мовчання як можливе схвалення.

Отже, на нашу думку, агентування морського торговельного флоту є обслуговуванням суден в портах України (морських і річкових), яке здійснюється посередником – судновим агентом, а в свою чергу, судновий агент є будь-якою особою (фізичною або юридичною), яка приймає участь від імені і за рахунок власника, фрахтівника, оператора судна або власника вантажу у наданні послуг з морських перевезень.

Агентські угоди є трьохсторонніми (принципал, агент та треті особи) та базуються на правилах та законах, згідно з якими юридична особа, яка є агентом, має повноваження змінювати правові відношення іншої особи, яка відіграє роль принципала.

Відокремлюють зовнішні та внутрішні стосунки агента. Внутрішні – це взаємовідносини агента та принципала. Вони базуються на номінації (призначенні) чи на договорі про морське агентування. Зазвичай договір є більш довгостроковим, ніж номінація. Зовнішні відносини агентів базуються на інших різновидах договорів: купівлі – продажу, буксировки, перевезення, зберігання.

Агент не відповідає за наслідки своїх дій ані перед принципалом, ані перед третіми особами, якщо він діє від імені принципала, за його дорученням та в межах повноважень. Вручення повноважень по кожному договору, кожній номінації має назву ратифікація дій агента. Іноді агент може виконувати певні дії від імені принципала не маючи його повноважень. Принципал може з часом підтвердити дії агента, але у випадку, якщо він відмовиться від дій, виконаних на власний ризик агента, агент сам відповідає за наслідки перед третіми особами. Відсутність реакції з боку принципала у відповідь на запит агента не є згодою на ратифікацію. Якщо принципал ратифікує згоду, то він підтверджує усі дії агента, які пов'язані з виконанням згоди, він не може підтвердити тільки ті дії, які відповідають його інтересам. В ратифікації згоди мають свої інтереси як агенти, так і треті особи, тому, у разі відмови, про це повідомляють не тільки агента, а також і третіх осіб.

Перелік третіх осіб, з якими взаємодіє морський агент під час обслуговування судна в порту, складається з достатньої кількості різноманітних компаній. Усі вони умовно поділяються на дві базові групи:

- офіційні (представники влади, контролюючих органів);
- ті, що знаходяться у договірних відносинах з принципалом (за договором перевезення та ін.).

До офіційних осіб відносяться: портова адміністрація, представники митних, прикордонних (міграційних), санітарних, карантинних, ветеринарних служб, екологічна служба, судові представники, поліція, нотаріуси, консульства (судна, які відвідують порт під прапором держави, що має консульство в регіоні, зобов'язані сповістити про суднозахід через агента).

За договором перевезення агент контактує з фрахтівниками, відправниками та одержувачами вантажу, їх агентами та страховими компаніями.

Серед компаній, які обслуговують вантаж, виділяють стивідорні, тальманські, експедиторські, термінальні

До компаній, які обслуговують судно, відносять лоцманські, буксирні, швартовні, судноремонтні, аварійно-рятувальні, навігаційні (навкамери, які видають навігаційні посібники, мапи, прибирають девіацію).

Існують компанії, які виконують функції постачальників – шипчандлерські, які постачають запчастини, продовольчі товари, бункерні, що постачають паливо, водопостачальні.

Компанії, що обслуговують парк обладнання – лізингові, ремонтні, залізничні, автотранспортні для перевезень «від двері до двері» («from door to door»). Парк обладнання в морському бізнесі - це засоби збільшення вантажних одиниць – контейнери, флети, піддони, трейлери та запчастини до них.

Окрім перелічених, є ще група третіх осіб, до яких відносять адвокатів, сюрвейерів, представників класифікаційних товариств, клубів взаємного страхування «P and I Clubs» (Protection and Indemnity Clubs).

Агент підписує усі документи «тільки як агент» («as agent only»), щоб показати, що він не є стороною згоди (як це може бути згідно з певними законодавчими актами). Якщо на то є окрема інструкція, доручення, агент може підписувати документи «від імені та за дорученням» - «for and on behalf» принципала.

Класифікація морських агентів проводиться за різними ознаками (рис. 1).

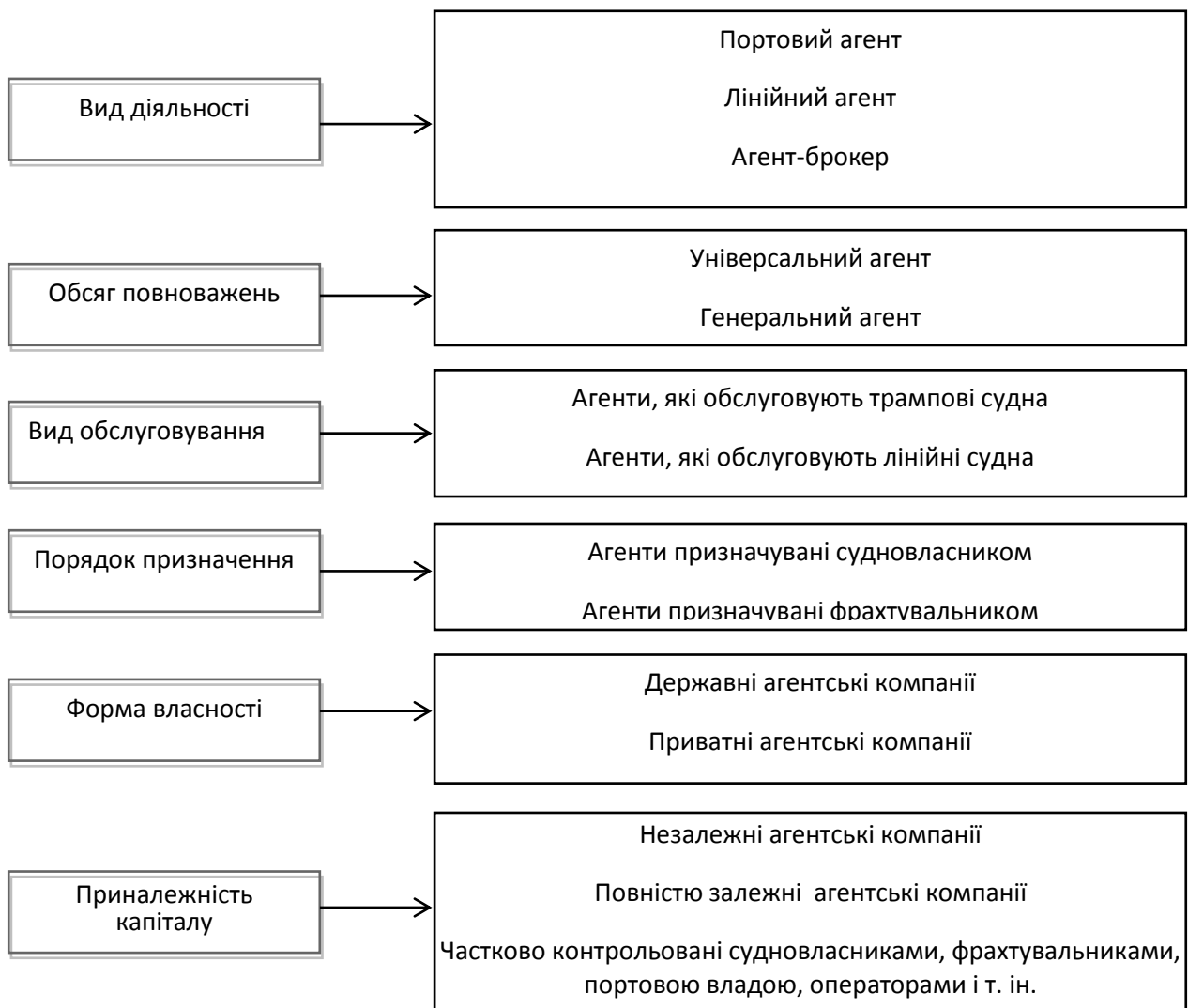

Рис. 1. Класифікація морських агентів (авторська розробка)

За різновидом діяльності відокремлюються портовий агент, лінійний агент, агент-брокер, вантажний агент, страховий агент.

За об'ємом повноважень агент може бути загальним або універсальний, таким, що виконує усі згоди; генеральним, таким, що координує діяльність агентів в країні, регіоні; спеціальний, який

виконує одну певну функцію, наприклад, постачання бункеру (бункерний агент), організацію екскурсій (тур-оператор), підготовку вантажних документів (агент – експедитор).

За видом типу судноплавства виділяють агентів, що працюють з трамповими, пасажирськими та лінійними суднами.

За стороною, яка номінує, агенти бувають агентами фрахтівника та агентами судновласника. Треба пам'ятати, що в обох випадках джерелом фінансування є судновласник.

Якщо агента номінує фрахтівник, судновласник має право призначити протектінг агента (protecting agent), для захисту своїх інтересів. За виконання такої роботи протектінг агент отримує винагороду зазвичай від 30% до 50% стандартної агентської винагороди.

За формою власності (вкладеним капіталом) розрізняють державні, приватні та змішані агентські компанії.

За залежністю від стороннього капіталу розрізняють незалежні компанії та повністю чи частково контрольовані судновласниками, фрахтівниками, портовою адміністрацією, стивідорними компаніями, операторами та ін.

Зупиняючись на категорії агента з найбільш повним за об'ємом повноважень – універсальний агент, який має повноваження принципала укладати контракти та робити будь-які комерційні угоди від імені та за дорученням принципала. Він уповноважений судновласником вирішувати всі питання, пов'язані з обслуговуванням суден під час їх перебування у порті навантаження/розвантаження. Універсальний агент може координувати і контролює діяльність інших агентів, котрі за відношення до нього виступають як субагенти, протектінг агенти. Саме йому тритаманній обов'язок контролю над розподілом тоннажу, обробкою й завантаженням, перевірка дисбурсментських рахунку, замовлення максимально широкого спектру послуг для судновласника, капітана та команди судна (звичайно, якщо відшкодування витрат на організацію підтверджено).

Будь які типи агентських компанії надають чудовий рівень повноти і якості агентських послуг що підпадають під їх обов'язки. На наш погляд тільки універсальними агентами, здійснюють повний набір всіх видів агентських операцій, відповідного рівня якості, включаючи контроль за накопиченням твердих побутових відходів, фекальних вод, їх евакуацію, реballастировку судна тощо. Універсальний агент має бути і є спроможним самостійно організувати чи залучити треті організації для виконання запита, який поступає при обслуговуванні судна у порту. Важливим моментом є, що за дії долучених сторін агент несе відповідальність як за свої власні.

Основна різниця між генеральним і спеціальним агентом полягає у широті їхніх повноважень. Нове тлумачення змісту категорії «універсальний агент» як фахівця-представника, під універсальним агентом ми розуміємо особу, яка виконує не одну єдину операцію, а займається обслуговуванням судна в комплексі. Універсальний агент застосовує сучасний інформаційний апарат, а також володіє ситуацією по обслуговуваному судну в цілому

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, агентські компанії є типовими представниками посередницьких фірм відносно перевізників, що пропонують свої послуги при перевезенні вантажів, але в той же час виконують самостійну підприємницьку діяльність. У зв'язку з існуванням підприємницька діяльність з агентування морських суден є особливим, самостійним видом агентської діяльності заснованої на здійсненні представницьких функцій з виконання обов'язків судновласника відповідно до звичаїв порту заходу судна, його обслуговування там та захисту інтересів судновласника щодо будь-яких обставин, які виникають з цього приводу і ні в якому разі не може бути віднесена до посередницької діяльності.

Велика кількості різновидів морських агентів відбувається створення універсального морського агента, що збільшує конкуренцію на морському ринку, що розглядається.

ЛІТЕРАТУРА

1. Господарський кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 436 URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.
2. Вінник О. М. Господарське право: курс лекцій. К.: Атіка, 2004. 463 с.
3. Коротка Р. О. Місце інституту комерційного посередництва в господарському праві. Юридична Україна. 2007. № 6. С. 80-86.
4. Дядюк А. Л. Правове регулювання комерційного посередництва (агентських відносин) у

сфері господарювання : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. екон. наук: 12.00.04 «Господарське право; господарсько-процесуальне право». Київ, 2010. 21 с.

5. Гришин С.М. Коммерческое представительство и посредничество в правопорядках Российской Федерации и стран континентальной Европы: дис. ... канд. юрид. наук: 20.04.2011. Москва, 2011. 162 с.

6. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003. №№ 40-44. ст.356.

7. Сергеева Н.М. Організаційно-правові основи морського агентування: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.07 «Теорія управління, адміністративне право і процес, фінансове право» . Одеса, 2000. 21с.

8. Панченко А. М. Комерційне посередництво: сутність та правове регулювання . Держава та регіони. Серія: Право. 2011. №1. С. 107-109

9. Про затвердження Правил надання послуг у морських портах України: наказ Міністерства інфраструктури України від 05.06.2013 № 348 URL:<http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z1401-13>

10. Агенти́рование судов в морских портах URL:<http://www.transmarket.net/lib/1.htm>

11. Потудінська О.В. Комерційне посередництво (агентська діяльність) у підприємницькій діяльності України. Європейські перспективи. 2013. № 11. С. 147-149.

12. Потудінська О.В. Правова природа комерційного посередництва. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія Юриспруденція. 2013. № 6-1, Т. 2. С. 77-79.

13. Савченко. М.И. Морское. Минск: Тесей, 2011. 313 с.

14. Про затвердження Інструкції про порядок організації та здійснення валютно-обмінних операцій на території України та змін до деяких нормативно-правових актів Національного банку України: постанова Правління Національного банку України від 12.12.2002 р. № 502 URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0021-03>

15. Про затвердження Положення про порядок надання індивідуальних ліцензій на використання іноземної валюти на території України як засобу платежу членами ІАТА та агентами авіапідприємств-членів ІАТА: постанова Правління НБУ від 03.11.2000 р. № 435 URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0840-00>

16. Кейлін А.Д., Фриденштейн А.Д., Фриденштейн Я.Б. Агенти́рование морских судов. М.: Морской транспорт, 1940. 218 с.

17. Полтавський О. В. Договір морського агентування: дис... канд. юрид. наук: 12.00.03. Х., 2004. 209 с.

18. Драпайло Ю. З. Господарські правовідносини у морських портах. Одеса: Юридична література, 2014. 192 с.

19. Клепікова О. Правовий статус учасників процесу морського перевезення вантажів. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Київ, 2007. С. 150-154.

20. Пічугіна Ю.В., Ярмолович Д.Ю Умови створення агентської компанії у сфері морського транспорту. Вісник ОНУ ім. І.І. Мечникова: зб. наук. праць. Одеса, 2011. Вип. 20. С. 152-157.

REFERENCES

1. Hospodarskyi kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy (16.01.2003). № 436 [The Commercial Code of Ukraine: The Law of Ukraine] Retrieved from : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/436-15> [in Ukrainian].

2. Vinnyk O. M. (2004) Hospodarske pravo: kurs lektsii [Commercial law: a course of lectures], K.: Atika [in Ukrainian].

3. Korotka, R. O. (2007). Mistse instytutu komertsiiinoho poserednytstva v hospodarskomu pravi [Place of the Institute of Commercial Mediation in Commercial Law], Legal Ukraine, 6, pp. 80-86. [in Ukrainian].

4. Diadiuk, A. L (2010). Pravove rehuliuвання komertsiiinoho poserednytstva (ahentskykh vidnosyn) u sferi hospodariuvannya [Legal regulation of commercial mediation (agency relations) in the field of management]. Extended abstract of candidate's thesis. Kyiv [in Ukrainian].

5. Hryshyn, S.M. (2011). Komertsiiine predstavnytstvo i poserednytstvo v optovii pravoporiadkakh

Rosiiskoi Federatsii i krain kontynentalnoi Yevropy [Commercial representation and mediation in the wholesale law and order of the Russian Federation and countries of continental Europe]. Candidate's thesis Moskva[in Russian].

6. Tsyvilnyi kodeks Ukrainy (16.01.2003). The Civil Code of Ukraine № 435-IV, Information from the Verkhovna Rada of Ukraine, pp.40-44. [in Ukrainian].

7. Serhieieva, N.M. (2000). Orhanizatsiino-pravovi osnovy morskoho ahentuvannia [Organizational and legal bases of marine agency]. Extended abstract of candidate's thesis. Odesa [in Ukrainian].

8. Panchenko, A. M. (2011). Komertsiine poserednytstvo: sutnist ta pravove rehuliuвання [Commercial mediation: essence and legal regulation]. State and regions. Series: Right, №1., pp. 107-109 [in Ukrainian].

9. Pro zatverdzhennia Pravyl nadannia posluh u morskyykh portakh Ukrainy (05.06.2013) [On approval of the Rules of service provision in seaports of Ukraine], Order of the Ministry of Infrastructure of Ukraine, № 348 Retrieved from : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z1401-13> [in Ukrainian].

10. Ahentuvannia suden v morskyykh portakh [Ship agency in seaports] Retrieved from : <http://www.transmarket.net/lib/1.htm> [in Ukrainian].

11. Potudinska, O.V. (2013). Komertsiine poserednytstvo (ahentska diialnist) u pidpriemnytskii diialnosti Ukrainy [Commercial intermediation (agency activity) in the business of Ukraine], European perspectives, № 11, pp. 147-149 [in Ukrainian].

12. Potudinska, O.V. (2013). Pravova pryroda komertsiinoho poserednytstva [The legal nature of commercial mediation], Scientific Herald of the International Humanitarian University, 6-1, (Vol. 2). pp.77-79. [in Ukrainian].

13. Savchenko, M.I. (2011) Morske pravo [Maritime law], Minsk [in Russian].

14. Pro zatverdzhennia Instruksii pro poriadok orhanizatsii ta zdiisnennia valiutno-obminnykh operatsii na terytorii Ukrainy ta zmin do deiakyykh normatyvno-pravovykh aktiv Natsionalnoho banku Ukrainy [On Approval of the Instruction on the Procedure for the Organization and Execution of Foreign Exchange Operations in the Territory of Ukraine and Amendments to Certain Regulatory Acts of the National Bank of Ukraine] (12.12.2002) № 502, Resolution of the Board of the National Bank of Ukraine Retrieved from : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0021-03> [in Ukrainian].

15. Pro zatverdzhennia Polozhennia pro poriadok nadannia indyvidualnykh litsenzii na vykorystannia inozemnoi valiuty na terytorii Ukrainy yak zasobu platezhu chlenamy IATA ta ahentamy aviapidpriemstv-chleniv IATA [On approval of the Regulation on the procedure for the provision of individual licenses for the use of foreign currency on the territory of Ukraine as a means of payment by members of IATA and agents of IATA Airlines] (03.11.2000), № 435 Resolution of the NBU Board. Retrieved from: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0840-00> [in Ukrainian].

16. Keilyn, A.D., Frydenshtein, Ia.B. (1940). Ahentyrovanye morskyykh sudov [Agency of marine vessels]. Moskva: Morskii transport [in Russian].

17. Poltavskyy, O. V. (2004). Dohovir morskoho ahentuvannia [Contract of maritime agency]. Candidate's thesis [in Ukrainian].

18. Drapailo, Yu. Z. (2014). Hospodarski pravovidnosyny u morskyykh portakh [Economic relations in sea ports], Odesa: Legal literature [in Ukrainian].

19. Klepikova, O. (2007). Pravovyi status uchasnykiv protsesu morskoho perevezennia vantazhiv [Legal status of participants in the process of sea freight], Bulletin of the Taras Shevchenko National University of Kyiv, pp. 150-154 [in Ukrainian].

20. Pichuhina, Yu.V. Yarmolovych, D.Yu. (2011). Umovy stvorennia ahentskoi kompanii u sferi morskoho transportu [Terms of creating an agency company in the field of maritime transport], Visnyk ONU them. I.I. Mechnikov, Odesa, Is. 20, pp. 152-157 [in Ukrainian].